

Investigation of the Postposition /dəri/ in the Western Variety of Mazandarani Language

Zeinab Mohammad Ebrahimi Jahromi^{1*}
Mohsen Mousivand²

Abstract

In this study, we intend to investigate and determine the semantic role and grammatical function of the postposition /dəri/ in the western variety of Mazandarani language. The data of this research is collected from the natural speech of western Mazandarani speakers. Moreover, the linguistic intuition of one of the writers of this research, as a native speaker is used. The number of native speakers is 15 (males & females). The speakers are from 40 to 70 years old and have proficiency in standard Persian language as a second language. The necessary historical data is also collected by library method and by searching in dictionaries. Then, the semantic role and grammatical function of the mentioned postposition is examined in natural sentences, based on the sub-theories "Case" & "Theta" from Chomsky's Principles and Parameters Theory. The results of this study show that /dəri/ existed only in the western variety of Mazandarani language and it just indicates the semantic role of "origin" or "source". The postposition /dəri/ stands as the head of prepositional phrases and it cannot be omitted. This prepositional phrase can be the complement of the verb of the sentence. The noun phrase which is the complement of this adposition, must be semantically inanimate; Unless, this postposition (Dari) participates in a combination.

Keywords: the postposition "dəri", semantic role, grammatical function, Mazandarani western variety.

Extended Abstract

1. Introduction

Mazandarani, also known as Mazani or Tabari, is one of the oldest Iranian languages. It is classified as one of the north-western Iranian languages and it is a part of the group of languages related to the Caspian Sea coast languages. Historically, it is also connected to the Parthian language. Mazandarani has

*1. Assistant Professor, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Shahid Beheshti University (SBU), Tehran, Iran. (**Corresponding Author: z_mebrahami@sbu.ac.ir**)

2. M.A. of Linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Letters and Humanities, Shahid Beheshti University (SBU), Tehran, Iran. (m.mousivand@Mail.sbu.ac.ir)

numerous dialects and varieties. The goal of this research is to answer the question of the semantic role and syntactic function of the postposition /dəri/, which is specific to the Western variety of Mazandarani, based on the two sub-theories of Case and Theta theories from Chomsky's Principles and Parameters Theory. Numerous studies have been conducted both inside and outside of Iran regarding other adpositions in this language, and other authors have published significant information about these adpositions. Therefore, in this study, we focus solely on the postposition /dəri/.

2. Theoretical framework

An adposition is a grammatical term which includes two categories: prepositions (such as 'from', 'in', 'to', etc.) and postpositions (such as the particle /ra/ in Persian). Adpositions are considered as a kind of parts of speech and are non-declension. Historically, these elements have usually evolved from adverbs of place. The analysis of the postposition /dəri/ in the natural sentences in the text is done based on the two sub-theories Case and Theta from Chomsky's Principles and Parameters theory.

3. Methodology

The data of this research was collected from the natural speech of 15 speakers of the Western variety of Mazandarani, and also based on one of the researcher's linguistic intuition. These individuals, aged between 40 and 70, engaged in conversations in a completely natural environment without being aware that their speech was being recorded. After recording the conversations, a number of sentences were selected for analysis (with the participants' permission to use the audio recorded). In addition to linguistic data, relevant historical information was gathered from various sources using the library method. Finally, the selected sentences were analyzed to determine the syntactic function and semantic role of the postposition /dəri/ within them.

4. Results & Discussion

Adpositions, like case markers, convey various semantic roles. From a historical perspective, one of these roles is considered primary, and the other functions have developed over time through language changes. The semantic roles of adpositions can be divided into two categories: spatial semantic roles and non-spatial semantic roles. Non-spatial roles include accompaniment, manner, instrument, and cause. In this classification, 'accompaniment' is usually considered the primary semantic role. In Indo-European languages, the adposition used to express the semantic role of accompaniment can also convey the meaning of an instrument. The instrumental role is, in a sense, a semantic extension of 'accompaniment', and these two meanings often co-occur. If an animate noun is combined with an adposition that indicates accompaniment, it implies a meaning of companionship, but if an inanimate noun is combined with the same adposition, it indicates the semantic role of 'instrument'.

Most adpositions in Mazandarani language, unlike most live languages in Iran, are postpositions, i.e., they come after the noun or complement. For example, in standard Persian we say:

1. a) گربه روی دیوار نشسته بود. (preposition)
 [gorbe ru:je di:vɔ:r neʃæste bu:d]
 The cat on the wall sitting was
 The cat was sitting on the the wall.

In Mazandarani, we say:

1. b) پیچا دیوار سر بنیشته بیّه. (postposition)
 [pi:tʃɔ divɔ:re sær bæniʃte bi:jæ]
 the cat the wall on sitting was
 The cat was sitting on the the wall.

The noun phrase “the wall” in sentence 1. b) is the complement of the prepositional phrase and as it is observed, it is placed before the postposition /sær/ (on) in Mazandarani.

We will now discuss the postposition under investigation in this research. /dæri/ is a postposition in Western varieties of Mazandarani and it means 'from'. This postposition is the head of the prepositional phrase and always it follows its complement. Today, the use of this postposition in Mazandarani has decreased slightly, and Mazandarani speakers, following Persian, sometimes use the preposition /æz/, but /dæri/ is still prevalent in this language variety. Consider the following example:

2. سمنان درّی بیمای؟
 [semnan dæri bimajʔ]
 Semnan from you came
 You came from Semnan?

It should be noted that when this postposition is used, unlike using other adpositions, genitive marker is not used any more (similar to /æz/ in Persian which is not followed by Persian genitive marker, i.e., kasre ezafe).

Like the preposition /æz/ in Standard Persian, /dæri/ is also indispensable. As the head of the prepositional phrase, its omission can alter the sentence's meaning or render it ungrammatical. For instance, in Persian, removing “from”/æz/, from the sentence “I came from school”, changes the meaning of the sentence. Similarly, in Mazandarani, the postposition /dæri/ cannot be omitted.

5. Conclusions

After conducting a thorough investigation of semantic and syntactic functions of the postposition /dæri/, we concluded that its form and semantic role are equivalent to the preposition /æz/ in modern Persian. However, its semantic role

differs from the postposition /d̪ʒa/ in the Baboli variety of Mazandarani. Unlike /d̪ʒa/, which conveys the semantic roles of accompaniment, manner, cause, and origin, the semantic role of /dæri/ is limited to 'origin'. This postposition, as its name suggests, is postpositional and always follows the noun or complement. Moreover, it can combine with other adpositions to form compound postpositions.

Select Bibliography

- Abolhassani Chimeh, Z & Nushi, M. Postpositions in Mazandarani: Evidence for Generalizing, Historical Harmony and Natural Serialization Principle. *The linguistics journal*, 2017; 11: 189– 204.
- Aghagolzadeh, F. *Mazandarani (Tabari) Language: A Linguistic Description (Field Research - Language Atlas)*. Tehran: Tarbiat Modares University, 2015. [in Persian]
- Changizi, E., & Hashemi Kamangar, S. S. The adposition “ja” in the Baboli variety of Mazandarani. *Journal of Language and Linguistics*, 2016; 24: 139-153. [in Persian]
- Garnik S, Asatrian, “DIMLI”, *Encyclopaedia Iranica*, VI/4, 406-411. Encyclopaedia Iranica Foundation. 1993.
- Haspelmath, M and Tadmor, U. *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Mouton de Gruyter, Berlin. 2009.
- Humand, N. *A Study of the Tabari Language*. Tehran: Danesh Publications, 1991. [in Persian]
- Kalbasi, I. *The Kelardasht Dialect*. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies, 1997. [in Persian]
- Luraghi, S. *On the Meaning of Prepositions and Cases: The expression of semantic roles in Ancient Greek*. Vol. 67, 2003.

How to cite:

Mohammad Ebrahimi Jahromi Z, and Mousivand M. Investigation of the Postposition /dæri/ in the Western Variety of Mazandarani Language. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2024; 1(17): 141-157. DOI: 10.22124/plid.2025.28863.1689

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۰۱
صفحات: ۱۴۱-۱۵۷

بررسی پس‌افزافه «دَری» / dæri/ در گونه غربی زبان مازندرانی

محسن موسیوند^۲

زینب محمدابراهیمی جهرمی^۱

چکیده

در پژوهش حاضر نقش معنایی و کارکرد دستوری پس‌افزافه /dæri/ در گونه غربی زبان مازندرانی مطالعه شده است. داده‌های پژوهش، برپایه شم زبانی یکی از نگارندگان و همچنین گفتار طبیعی گویشوران انتخاب گردیده است. تعداد گویشوران آزمودنی ۱۵ نفر (مرد و زن) است. آزمودنی‌ها از ۴۰ تا ۷۰ سال و بر زبان فارسی معیار، به عنوان زبان دوم تسلط دارند. داده‌های تاریخی لازم، به روش کتابخانه‌ای و از طریق جست‌وجو در فرهنگ‌نامه‌ها گردآوری شده و نقش معنایی و کارکرد دستوری حرف‌افزافه مذکور، براساس زیرنظریه‌های «حالت» و «تتایی» از نظریه «اصول و پارامترهای چامسکی»، در جملات طبیعی بررسی گردیده است. نتایج بررسی نشان می‌دهد که پس‌افزافه /dæri/ تنها در گونه غربی زبان مازندرانی وجود دارد و تنها بر نقش معنایی «خاستگاه» یا «منشأ» دلالت دارد. پس‌افزافه /dæri/ هسته گروه حرف‌افزافه‌ای قرار می‌گیرد و قابل حذف نیست. این گروه حرف‌افزافه‌ای می‌تواند نقش مکمل (متمم) فعل را در جمله برعهده داشته باشد. گروه اسمی که مکمل (متمم) این حرف‌افزافه است باید به لحاظ معنایی بی‌جان باشد؛ مگر اینکه این پس‌افزافه (dæri) در یک ترکیب شرکت نماید.

واژگان کلیدی: پس‌افزافه dæri، نقش معنایی، کارکرد دستوری، گونه غربی مازندرانی.

✉ z_mebrahimi@sbu.ac.ir

mohsenmd1999@gmail.com

۱. استادیار زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران. (نویسنده مسؤول)

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۱- مقدمه

زبان مازندرانی، از قدیمی‌ترین زبان‌های ایرانی است و با نام‌های مازنی و تبری نیز خوانده می‌شود. این زبان یکی از زبان‌های ایرانی شمال‌غربی است که در گروه زبان‌های کناره دریای مازندران قرار می‌گیرد و از منظر تاریخی، با زبان پهلوی اشکانی^۱ در ارتباط است (Encyclopaedia Iranica, 1993: 406-410). زبان مازندرانی در درون خود گونه‌های بسیاری دارد. سه گونه اصلی زبان مازندرانی که از منظر جغرافیایی تفکیک شده‌اند، عبارت‌اند از مازندرانی شرق، میانه و غرب. در پژوهش حاضر به این سؤال پاسخ می‌دهیم که نقش معنایی و کارکرد دستوری پس‌اضافه^۲ /dæri/ که مختص گونه غربی زبان مازندرانی^(۱) است، براساس دو زیرنظریه از نظریه اصول و پارامترهای چامسکی^۳، مشخصاً نظریه حالت و نظریه تنایی چیست. درباره حروف اضافه دیگری که در این زبان وجود دارد، در داخل و خارج از ایران، تحقیقات بسیاری شده و نگارندگان اطلاعات قابل توجهی از این حروف منتشر نموده‌اند. در این مطالعه، توجه خود را تنها به این حرف اضافه که خاص گونه غربی است، معطوف می‌کنیم. در تعریف کلی، حرف اضافه کلمه‌ای است که «گروه اسمی» یا «اسمی» را وابسته و متمم کلمه دیگر می‌کند (فرشیدورد، ۱۳۸۴: ۷۳). حرف اضافه از لحاظ جایگاه به دو نوع پیشین^۴ و پسین^۵ تقسیم می‌گردد. امروزه، حرف اضافه در زبان فارسی پیش از متمم می‌آید؛ به غیر از «را» که پس از متمم قرار می‌گیرد. حرف اضافه پسین که به آن «پس‌اضافه» نیز می‌گویند، یکی از عناصر دستوری به‌شمار می‌رود که در برخی زبان‌ها وجود دارد. پس‌اضافه‌ها علاوه بر زبان فارسی (پس‌اضافه «را»)، در زبان‌هایی مانند ژاپنی، کره‌ای، ترکی و همچنین مازندرانی نیز استفاده می‌شوند. برای مثال، در گونه غربی زبان مازندرانی، اغلب از پس‌اضافه /dæri/ استفاده می‌شود که به معنای «از» در زبان فارسی معیار است. اکنون، در صددیم تا این پس‌اضافه را از نظر نحوی و معنایی بررسی کنیم. اما پیش از شروع بحث اصلی، لازم است تاریخچه زبان‌های ایرانی را به اختصار مرور کنیم:

از زبان ایرانی باستان، هیچ چیز، حتی یک کلمه هم باقی نمانده است (ابوالقاسمی، ۱۳۹۸). زبان‌های ایرانی برحسب تحولات تاریخی، به سه دوره تقسیم می‌شوند: نخستین دوره، دوره باستان نامیده می‌شود و زبان‌هایی را شامل می‌شود که از ابتدای هزاره اول تا ۳۳۱ پیش از

1. Parthian Language
2. postposition
3. Principles and parameters
4. preposition
5. postposition

میلاد مسیح (ع) رایج بوده‌اند. آثار مکتوب به‌جامانده از این دوره به زبان‌های اوستایی و فارسی باستان مربوط می‌شود. از مادی و سکایی باستان نیز، جز چند کلمه چیزی باقی نمانده‌است. زبان سنسکریت^۱ که در هند رایج بوده‌است، خواهر زبان اوستایی و فارسی باستان است و شاخهٔ هندوایرانی^۲ زبان‌های هندواروپایی^۳ را تشکیل می‌دهد. این سه زبان، جزء زبان‌های تصریفی هستند و برای بازنمایی روابط دستوری و نقش‌های معنایی از حالت‌نشانی^۴ استفاده می‌کنند (چنگیزی و هاشمی، ۱۳۹۵).

دورهٔ دوم که دورهٔ میانه نامیده می‌شود، زبان‌هایی را شامل می‌شود که از ۳۳۱ پیش از میلاد مسیح که مصادف با سقوط امپراطوری هخامنشی است، تا سال ۲۵۴ هجری قمری در ایران رایج بوده‌اند. زبان‌های این دوره، به دو گروه میانهٔ شرقی و میانهٔ غربی تقسیم‌بندی می‌شوند. در زبان‌های دورهٔ میانه، نظام حالت‌نشانی از بین رفته و حروف اضافه و نظم سازه‌ای^۵ جایگزین آن گشته‌است، به همین علت در این زبان‌ها، نقش‌های معنایی به‌واسطهٔ به‌کارگیری حروف اضافه نشان داده می‌شدند (همان).

سومین دوره که از سال ۲۵۴ هجری قمری (۸۶۷ میلادی) آغاز گشته و تا امروز نیز ادامه دارد، دورهٔ جدید نامیده می‌شود. زبان‌های ایرانی در این دوره، تنوع بالایی دارند. زبان فارسی امروز و زبان مازندرانی از این دسته‌اند. در زبان‌های دورهٔ جدید نیز، همانند زبان‌های دورهٔ میانه، نقش‌های معنایی با کاربرد حروف اضافه بازنمایی می‌شود (همان).

۲- پیشینهٔ پژوهش

از پژوهش‌های صورت گرفته دربارهٔ گونه‌های غربی زبان مازندرانی، می‌توانیم به مقالهٔ ثمره (۱۳۶۷) اشاره کنیم. او در این پژوهش به تحلیل ساختاری فعل در گویش کلاردشتی رودبارک پرداخته. عبدی طبری (۱۳۸۰) نیز در پژوهش خود مثال‌هایی را از کاربرد حرف‌اضافه در زبان مازندرانی مطرح نموده اما به سوابق تاریخی آنها اشاره‌ای نکرده‌است. رضاپور (۱۳۹۳) اظهار می‌دارد که حروف اضافه در مازندرانی، بعد از اسم قرار می‌گیرند و این زبان، از منظر رده‌شناسی^۶، جزء زبان‌های هستهٔ پایانی^۱ به شمار می‌رود.

1. Sanskrit

2. Indo-Iranian

3. Indo-European

4. case marking

5. word order

6. linguistic typology

آفاگل‌زاده (۱۳۹۶: ۱۶۹-۱۷۰) از معدود پژوهشگرانی است که از حرف اضافه /dæri/ سخن به میان آورده‌است. وی این پس‌اضافه را در کنار حروف اضافه دیگر، به‌طور خلاصه معرفی و معنای آن را ذکر نموده‌است.

از دیگر پژوهش‌ها در باب پس‌اضافه در زبان مازندرانی پژوهش چنگیزی و هاشمی (۱۳۹۵) است. در گونه بابلی زبان مازندرانی، حرف اضافه «جا» /dʒa/ پس‌ایند است و بر نقش‌هایی معنایی، همچون خاستگاه، ابزار و روش دلالت می‌نماید. پرسش اصلی پژوهش مذکور این است که کدام نقش معنایی این پس‌اضافه اصلی و کدام حاصل تغییرات معنایی است. داده‌های این پژوهش به روش کتابخانه‌ای و با استفاده از شم زبانی گویشوران جمع‌آوری شده‌است. این دو پژوهشگر، پس از بررسی صورت کهن /dʒa/ در زبان فارسی باستان^۲ و میانه^۳، دریافتند که /dʒa/ صورت تغییریافته /hača/ در زبان‌های اوستایی^۴ و فارسی باستان و کارکرد اصلی آن دلالت بر نقش معنایی بوده‌است. به مرور زمان و در اثر تحولات تاریخی-زبانی و گسترش معنایی، بر نقش‌های ابزار و روش و سبب نیز دلالت نموده‌است. لازم به ذکر است که پیش از چنگیزی و هاشمی، هومند (۱۳۶۹: ۴۵) نیز در پژوهش خود، بسیار کوتاه، به این پس‌اضافه و دیگر حروف اضافه رایج در گونه شرقی زبان مازندرانی اشاره کرده اما در مورد نقش‌های معنایی آنها اظهار نظری نکرده‌است.

ابوالحسنی و همکاران (۱۳۹۶) با دیدگاهی گونه‌شناختی، عبارات حرف‌اضافه‌ای زبان مازندرانی را بررسی و تجزیه و تحلیل کرده‌اند. آن‌ها به ترتیب مفعول-فعل در زبان مازندرانی توجه کرده و این را وجه تمایز این زبان با زبان‌های دیگر ایران می‌دانند. آن‌ها در بررسی خود، زبان مازندرانی را زبانی با ترتیب اسم-پس‌اضافه و اضافی-اسمی معرفی می‌کنند.

بشیرنژاد (۱۴۰۰) رفتار نحوی نشانه «را» را پژوهیده و نقش‌های گوناگون این پس‌اضافه در مازندرانی معاصر و تحول تاریخی آن در زبان فارسی را بررسی کرده‌است. داده‌های پژوهش وی از برخی منابع مکتوب کهن و معاصر زبان مازندرانی و همچنین به روش میدانی از بعضی از گویشوران این زبان و یا با مراجعه به شم زبانی نگارنده استخراج و گردآوری شده‌است. بررسی‌های او نشان داده که امروزه نشانه «را» در زبان مازندرانی، به عنوان نقش‌نمای مفعول بهره‌ور، متمم «آزی»، متمم «به‌ای» و مفعول صریح به کار می‌رود.

1. head final
2. Old Persian
3. Middle Persian
4. Avestan (Av.)

۳- چارچوب نظری

حرف اضافه، اصطلاحی در دستور است که شامل دو مقوله پیش‌اضافه (از، در، به و ...) و پس‌اضافه (نشانه «را» در زبان فارسی) می‌شود. حروف اضافه جزء اجزای کلام^۱ و تصریف‌ناپذیرند. این عناصر، معمولاً از لحاظ تاریخی از قیده‌های مکان به وجود آمده‌اند (راسخ‌مهند، ۱۳۹۵: ۱۵۶، به نقل از احمدی گیوی و انوری، ۱۳۸۷).

بررسی‌ها بر حرف‌اضافه /dəəri/ در این پژوهش، براساس دو زیرنظریه از نظریه «اصول و پارامترهای چامسکی^۲» صورت گرفته‌است و جملات طبیعی موجود در متن، برپایه این نظریه تجزیه و تحلیل می‌گردند. در سال ۱۹۸۱، در کتاب «خطابه‌هایی در حاکمیت و مرجع‌گزینی^۳»، چامسکی به طور واضح و منسجم از نظریه «اصول و پارامترها» سخن گفت، اگرچه در آثار قبلی وی در نیمه دوم دهه هفتاد نیز بخش‌هایی از این نظریه به صورت پراکنده مطرح شده بود. این نظریه که مشهورترین نظریه صورت‌گراست با نام «نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی^۴» نیز شناخته می‌شود و بر این ادعاست که زبان ماهیتی ژنتیکی دارد و ذاتی است. در واقع، نظریه حاکمیت و مرجع‌گزینی نظریه‌ای است در باب دستور همگانی.

نظریه اصول و پارامترها، از شش زیرنظریه تشکیل می‌شود که در با دو مورد از آنها سروکار خواهیم داشت: نظریه حالت^۵ و نظریه تتایی^۶. نظریه تتایی به نقش معنایی عناصر حاضر در جمله و گروه اسمی می‌پردازد؛ نظریه حالت، حالت دستوری عناصر جمله را بررسی می‌کند. از این دو نظریه در تجزیه و تحلیل جملات پیش‌رو در این پژوهش استفاده خواهد شد.

۴- روش‌شناسی پژوهش

داده‌های گونه غربی زبان مازندرانی، برپایه شم زبانی یکی از نگارندگان و همچنین گفتار طبیعی گویشوران انتخاب شد. گویشوران^(۳) ۱۵ نفر (مرد و زن) بودند و در محیط و شرایطی کاملاً طبیعی، بدون آگاهی از اینکه گفتارشان در معرض تجزیه و تحلیل و ضبط است گفت‌وگو کردند. این افراد، بین ۴۰ تا ۷۰ سال داشتند. پس از اتمام مکالمه گویشوران، با اجازه آن‌ها تعدادی از جملات مکتوب، و ثبت گردید. داده‌های تاریخی (اعم از اطلاعات

1. parts of speech

2. Principles and Parameters

3. Lectures on Government and Binding

4. Government and Binding theory (GB)

5. Case theory

6. Theta theory

جغرافیایی و دوره‌های تاریخی تحولات زبانی) نیز به روش کتابخانه‌ای و با جست‌وجو در کتاب‌ها و فرهنگ‌ها گردآوری شد. در انتهای امر، جملات تولیدی گویشوران تجزیه و تحلیل و کارکرد دستوری و نقش معنایی «پس‌اضافه‌های» به‌کاررفته در آنها بررسی شد.

۵- بحث و تحلیل

در این بخش، ابتدا به بررسی مقایسه‌ای حروف اضافه در زبان فارسی و گونه غربی زبان مازندرانی می‌پردازیم و سپس، پس‌اضافه /dæri/ را مطالعه خواهیم کرد.

۵-۱- حروف اضافه^۱ در مازندرانی غربی و فارسی معیار

حروف اضافه، همانند نشانه‌های حالت، نمایانگر نقش‌های معنایی متفاوتی هستند. از دیدگاه تاریخی، یکی از این نقش‌ها اصلی است و نقش‌های دیگر در طول تحولات زبانی به وجود آمده‌اند (چنگیزی و هاشمی، ۱۳۹۵). نقش‌های معنایی حروف اضافه را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود: نقش‌های معنایی مکانی^۲ و نقش‌های معنایی غیرمکانی^۳ (چنگیزی و هاشمی، ۱۳۹۵، به نقل از Haspelmath, 2009). نقش‌های معنایی غیرمکانی عبارت‌اند از همراهی، روش، ابزار و سبب. در تقسیم‌بندی این نقش‌ها، معمولاً «همراهی» به‌عنوان نقش معنایی اصلی شناخته می‌شود. در زبان‌های هندواروپایی، حرف اضافه یا حالتی که برای بیان نقش معنایی همراهی استفاده می‌شود، می‌تواند معنای ابزار را نیز منتقل کند. (Stolz & Urdze, 2009: 606-695; Narrog, 2009: 599). نقش ابزاری، به نوعی گسترش معنایی «همراهی» به حساب می‌آید و این دو معنا، پیوسته با یکدیگر همراه هستند. اگر یک اسم جاندار با حرف اضافه‌ای که معنای همراهی را نشان می‌دهد، بیاید، بر معنای ملازمت دلالت می‌نماید، اما اگر اسمی بی‌جان با همین حرف اضافه همراه شود، نمایانگر نقش معنایی «ابزار» خواهد بود (چنگیزی و هاشمی، ۱۳۹۵)، برای مثال می‌توانیم به حرف اضافه «با» در زبان فارسی و یا حرف اضافه «آمر» (همراه) در زبان مازندرانی اشاره کنیم:

فارسی نو:

۱. الف) سامان با آیدا به کیش رفت. (ملازمت)

۱. ب) سامان یا هواپیما به کیش رفت. (ابزار)

مازندرانی (گونه غربی):

1. ad-positions

2. local/spatial case

3. non-local/non-spatial

۲. الف) حسین امرا بشیه درگا. (ملازمت)
[hɔːseme ʔæmrɒ bæʃiːzə dergɒ]
بیرون رفت یا حسین
[او] یا حسین به بیرون رفت (رفت بیرون).

۲. ب) ماشین امرا بشیه درگا. (ابزار)
[mɒʃiːne ʔæmrɒ bæʃiːzə dergɒ]
بیرون رفت یا ماشین
[او] یا ماشین به بیرون رفت (رفت بیرون).

همچنین، نقش معنایی «روش» نیز گسترش معنایی «ابزار» محسوب می‌گردد و اغلب، حرف اضافه‌ای که بر نقش معنایی ابزار دلالت دارد، نقش معنایی روش را نیز در بر می‌گیرد (Luraghi, 2003: 47). طبق گفته لوراگی (۲۰۱۵: ۶۰۳) در زبان‌های هندواروپایی حرف اضافه و نشانه‌هایی که خاص بیان علت یا سبب باشد وجود ندارد و در اغلب موارد، نقش معنایی «سبب»، با حروف اضافه مربوط به نقش معنایی «همراهی»، «ابزار» و گاهی «خاستگاه» نشان داده می‌شود. نقش معنایی «خاستگاه» با اینکه جزء نقش‌های معنایی مکانی است، اغلب با حالت یا حروف اضافه‌ای نشان داده می‌شود که بر نقش‌های غیرمکانی، علی‌الخصوص «همراهی» و «ابزار»، دلالت دارند.

۵-۲- جایگاه حروف اضافه در زبان مازندرانی

اغلب حروف اضافه در زبان مازندرانی، برخلاف بیشتر زبان‌های زنده ایران پس‌ایندند، یعنی پس از اسم یا متمم قرار می‌گیرند. برای مثال، در زبان فارسی معیار می‌گوییم:

۳. الف) گربه روی دیوار نشسته بود. (پیش‌اضافه)

در زبان مازندرانی می‌گوییم:

۳. ب) پیچا دیوار سر بنیسته بیّه. (پس‌اضافه)

[piːtʃɒ divɔːre sær bæniʃte biːæ]

بود نشسته روی دیوار گربه

«دیوار» در جمله بالا، متمم گروه حرف‌اضافه‌ای است و پیش از حرف اضافه /sæɾ/ قرار گرفته‌است.

مثالی دیگر:

۴. الف) زیر درخت (پیش‌اضافه)

جمله در زبان مازندرانی:

۴. ب) درخت بن (پس‌اضافه)

[deræxtə ben]

زیر درخت

در اینجا نیز، حرف اضافه «بن» /ben/ به معنای «زیر» پس از واژه «درخت» ذکر شده است. مثال‌های بیشتر:

۵. الف) از تهران برگشتم. (پیش‌اضافه)

جمله در زبان مازندرانی:

۵. ب) تهران دَری دَگَرِ سِمِه (پس‌اضافه)

[tehran dəri dæge:seme]

برگشتم از تهران

در این مثال نیز حرف اضافه /dəri/ پس از متمم «تهران» به کار رفته است.

۶. الف) مرغ، پشت درخت است. (پیش‌اضافه)

جمله در زبان مازندرانی:

۶. ب) کَرک، دار پشت دَرِه. (پس‌اضافه)

[kerk da:re pešt dəre]

است پشت درخت مرغ

حرف‌اضافه «پشت» /pešt/ در جمله بالا، پس از واژه «درخت» قرار گرفته است.

۷. الف) برای دختر (ه) یک کتاب قرض گرفتم. (پیش‌اضافه)

جمله در زبان مازندرانی:

۷. ب) کِیجای سِه یَتَا کتاب قرض هایتمِه. (پس‌اضافه)

[kidʒaje se jəta ketab qərz hajteme]

گرفتم قرض کتاب یک برای دختر (ه)

در مثال ۷ نیز، /kidʒa/ (به معنای دختر) که نقش متمم دارد، پیش از حرف اضافه /se/ (به

معنای برای) قرار گرفته است.

۵-۳- معرفی پس‌اضافه «دری» /dəri/ در زبان مازندرانی غربی

/dəri/ حرف‌اضافه‌ای پسایند در گونه‌های غربی زبان مازندرانی و به معنای «از» است. این نشانه، هسته گروه حرف‌اضافه‌ای^۱ است و همواره پس از متمم خود قرار می‌گیرد. امروزه کاربرد این پس‌اضافه در زبان مازندرانی اندکی کاهش یافته و مازندرانی‌زبانان، به تبعیت از زبان فارسی، گاهی از پیش‌اضافه «از» استفاده می‌کنند اما /dəri/ همچنان در این گونه زبانی، حضور پررنگ دارد. به مثال زیر توجه نمایید:

۸. سمنان دَری بیمای؟

[semnan dəri bimaj?]

آمدی از سمنان

معنی: از سمنان آمدی؟

1. prepositional phrase (PP)

هنگام کاربرد این پس‌اضافه، برخلاف کاربرد دیگر حروف اضافه، کسرهٔ اضافی (نشانهٔ اضافی) به کار نمی‌رود (همانند «از» در زبان فارسی که پس از آن کسره نمی‌آید). برای مثال، می‌توانیم به پس‌اضافهٔ «دله» /dele/ (به معنی داخل یا درون) و تفاوتش با حرف اضافهٔ /dəri/ اشاره کنیم:

۹. جنگل دله بخوسیم. (وجود نشانهٔ اضافی ـِ)

[dʒæŋgæle dele bæχosi:m]

بخوابیم در جنگل

معنی: درون/در جنگل بخوابیم.

۱۰. جنگل دری بیاردمه (نبود نشانهٔ اضافی بین اسم و حرف اضافه)

[dʒæŋgæl dəri bi:jardəme]

آوردم از جنگل

معنی: از جنگل آوردم.

حال، به مثال‌های دیگری از این حرف‌اضافهٔ پس‌ایند که براساس نظریهٔ «تتایی» و «حالت»

چامسکی تجزیه و تحلیل شده‌است، توجه نمایید:

۱۱. فروشگاه دری عم‌زنا بَیر.

[fɒrʊʃgə dəri æmzəna bajir]

بگیر گشنیز از فروشگاه

معنی: از فروشگاه گشنیز بگیر.

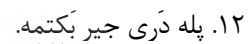
در جملهٔ بالا، «فروشگاه‌دری» گروه حرف‌اضافه‌ای است. این گروه حرف‌اضافه‌ای، یک

افزوده^۱ است و می‌توان آن را حذف نمود. /dəri/ هستهٔ این گروه است؛ «فروشگاه» نیز،

«متمم آزی» است و نقش تتایی آن «مکان» است. به نمودار درختی این جمله توجه نمایید:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

1. adjunct

افتادم پایین از پله

معنی: از پله پایین افتادم.

تصرف

تصرف'

[گذشته، + اول شخص مفرد]
تصرف''

متخصغر
اسم'

فعل'

فعل'

حرف اضافه''

حرف اضافه'

متخصغر
اسم''

اسم'
پله
ضمیر فاعلی محذوف

اسم
دوری
جبر کف

حرف اضافه''

حرف اضافه'

متخصغر
اسم''

اسم'
پله
ضمیر فاعلی محذوف

اسم
دوری
جبر کف

[men ketab rə xone dəri bijardeme]

معنی: من کتاب را از خانه آوردم.

[illegible]

/dæri/ به معنای «آز» در غرب استان مازندران و به‌ویژه بین گویشوران اهل کلاردشت بسیار رایج است. حرف اضافهٔ پسایند /d̪a/ (یا جه /d̪e/ در برخی از مناطق شرقی استان) که غالباً در شرق و مرکز مازندران استفاده می‌شود، در نقش معنایی «منشأ» یا «خاستگاه»، با حرف اضافهٔ /dæri/ مشترک است. وجه تمایز این دو حرف اضافه نیز در این است که /d̪a/، نقش‌های

معنایی گسترده‌تری همچون همراهی، ابزار، روش، علت و خاستگاه را در بر دارد ولی حرف اضافه /dæri/ تنها بر نقش معنایی «منشأ» دلالت دارد. مثال:

۱۴. من ماشینِ جا بُوردمه جنگل. (روش)
[men ma:ʃi:ne dʒa bu:rdəme dʒæŋgæl]
جنگل رفتم با ماشین من
معنی: من با ماشین به جنگل رفتم.

در جمله بالا، «ماشین»، نقش ابزار یا روش «رفتن» را ایفا می‌کند و کاربرد معنایی «ابزاری» یا «روشی» حرف اضافه /dʒa/ را نمایش می‌دهد.

۱۵. من سردردِ جا بُوردمه مطب. (علت)
[men særdærde dʒa bu:rdəme mæʔæb]
مطب رفتم به علت سردرد من
معنی: من به دلیل آزار سردرد به مطب رفتم.

در جمله ۱۵، /dʒa/ دارای بار معنایی علت است.

۱۶. صابرِ جا بازیِ ها کرده. (همراهی)^(۳)
[sa:bere dʒa bəzi ha:kərde]
کرد بازی با صابر
معنی: او با صابر بازی کرد.

/dʒa/ در اینجا به معنای «با» بوده و نقش معنایی «همراهی» را نشان می‌دهد. اکنون، به مثال‌های طبیعی تولیدشده با حرف اضافه پسین /dæri/ توجه نمایید:

۱۷. جنگلِ دَریِ بیمامه. (خاستگاه یا منشأ)
[dʒæŋgæl dæri bi:məme]
آدمم از جنگل
معنی: از جنگل آمدم.

۱۸. این بشقاب می دسِ دَریِ بیر. (خاستگاه یا منشأ)
[i:n beʃqa:be mi: dæs dæri bæji:r]
بگیر از دست -م بشقاب را این

معنی: این بشقاب را از دستم بگیر.

۱۹. می دسِ دَریِ چی خوانینی؟ (خاستگاه یا منشأ)
[mi: dæs dæri tʃi: xajni:]
می‌خواهی چه از دست من

معنی: از دست من چه می‌خواهی؟

۵-۵- حذف ناپذیری «دری»

حرف اضافه پسایند /dəri/ همچون پیش‌اضافه «از» در زبان فارسی معیار، قابل حذف نیست. این پس اضافه، هسته گروه حرف‌اضافه‌ای است و حذف آن معنای جمله را تغییر می‌دهد و یا جمله را نادرستی می‌سازد. برای مثال، در زبان فارسی، اگر در جمله «از مدرسه آمدم»، «از» را حذف کنیم، معنای جمله تغییر می‌باید. در زبان مازندرانی نیز، همین‌طور است و حذف این پس اضافه ممکن نیست، برای درک بهتر به مثال زیر توجه نمایید:

۲۰. مَچَدِ دری درگا بیما.
[mæʃʃəd dəri derga bima]
آمد بیرون از مسجد
معنی: از مسجد بیرون آمد.

در مثال بالا، گروه حرف‌اضافه‌ای (PP)، «مسجددری» است. با حذف هسته این گروه یعنی /dəri/، معنای جمله به «مسجد بیرون آمد» تغییر می‌یابد و جمله، دیگر صحیح نیست.

۲۱. تنکابن دری بیمانی؟
[tonəkabon dəri bimanni]
آمدید از تنکابن
معنی: از تنکابن آمدید؟

در این مثال نیز با حذف /dəri/ معنای جمله به طور کامل تغییر می‌یابد و به جمله زیر تبدیل می‌شود:

«آمدید [به] تنکابن؟»

۵-۶- «دری» در حرف‌اضافه مرکب

گاهی نیز دو حرف‌اضافه با هم ترکیب شده و حرف‌اضافه‌ای مرکب را تشکیل می‌دهند، مثال:

۲۲. دیوار سَرْدَرِی بَپر.
[di:və:re sərɒdəri bæpper]
بپر از روی دیوار
معنی: از روی دیوار بپر.

در مثال فوق، دو حرف اضافه پسین /sær/ و /dəri/ ادغام شده‌اند. در نتیجه، می‌توان از پس‌اضافه /dəri/ حرف‌اضافه‌ای مرکب نیز ساخت. نکته دیگر اینکه حرف‌اضافه /dəri/ «head final» است؛ یعنی تمایل حرکت آن، در هنگام افزودن عناصر، به سمت پایان جمله یا سمت چپ است.

۵-۷- متمم‌های «دَری»

با بررسی مثال‌ها، معلوم شد که متمم‌های پس‌اضافه /dæri/ همگی بی‌جان هستند. درواقع، این حرف‌اضافه در زبان مازندرانی، هیچ‌گاه به صورت ساده (به تنهایی)، نمی‌تواند متمم جاندار بپذیرد. برای روشن شدن موضوع، به این مثال از زبان فارسی دقت نمایید:

۲۳. الف) خودکار را از مریم گرفتم.

در جمله بالا مریم جاندار است و متمم ازی این جمله است؛ اما همین جمله را نمی‌توان در زبان مازندرانی غربی، با پس‌اضافه /dæri/ ساخت. بلکه باید از ترکیب /dæri/ و واژه /dæs/ استفاده نمود (دَس‌دَری، به معنای «آز دست»).
 ۲۳. ب) خودکارِ مریم‌دَری بَیْتِمِه. (جمله نادرست)
 ۲۳. ج) خودکارِ مریم دَس‌دَری بَیْتِمِه. (جمله درست)
 [χodkɑrɛ mæɾjæmɛ dæs dæri bæjtemɛ]
 گرفتم از (دست) مریم خودکارو

۶- نتیجه‌گیری

پس از بررسی و پردازش جملات طبیعی و مطالعه کارکرد معنایی و دستوری حرف اضافه /dæri/، نتایج می‌گیریم که صورت و نقش معنایی این حرف، معادل با پیش‌اضافه «آز» در زبان فارسی معیار است اما نقش معنایی متفاوتی با حرف اضافه /dʒɑ/ در گونه بابلی زبان مازندرانی دارد. برخلاف پس‌اضافه /dʒɑ/ که بر نقش معنایی همراهی، روش، علت و منشأ دلالت دارد، گستره نقش معنایی حرف اضافه /dæri/ تنها به «منشأ/خاستگاه» محدود می‌شود. این حرف اضافه، همان‌طور که از نامش پیداست، پسایند بوده و همواره پس از اسم/متمم قرار می‌گیرد. همچنین، می‌تواند با حروف اضافه دیگر ترکیب گشته و حرف‌اضافه‌ای مرکب را پدید آورد. نکته دیگر اینکه این پس‌اضافه، متمم جاندار نمی‌پذیرد مگر اینکه در حرف اضافه‌ای مرکب حضور یابد. ضمناً، پیشینه تحول تاریخی و ریشه این حرف اضافه، نیازمند بررسی دقیق‌تر است و نمی‌توان به‌طور قاطع راجع به آن اظهار نظر نمود.

پیوست

۱. گونه‌ای از زبان مازندرانی است که در شهرهای چالوس، کلاردشت، عباس‌آباد و نواحی شرقی تنکابن کاربرد دارد و گاهی به آن مازندرانی کلارستانی نیز می‌گویند.

۲. اطلاعات تکمیلی گویشوران آزمودنی: ۱- خانم ۷۲ ساله، بی‌سواد، متولد و ساکن کلاردشت تا ۲۲ سالگی، از ۲۶ تا ۶۷ سالگی ساکن سلمانشهر (متلقو) ۲- خانم ۶۷ ساله، بی‌سواد، متولد و ساکن کلاردشت تا ۱۷ سالگی ۳- خانم ۶۸ ساله، سواد ابتدایی، متولد و ساکن سلمانشهر ۴- آقای ۷۵ ساله، سواد ابتدایی، متولد و ساکن کلاردشت تا ۲۴ سالگی ۵- آقای ۲۴ ساله، سواد: کارشناسی، متولد تنکابن و ساکن سلمانشهر، بزرگ‌شده در خانواده‌ای مازندرانی‌زبان، گونه کلاردشتی ۶- آقای ۶۸ ساله، بی‌سواد، متولد و ساکن کلاردشت و سلمانشهر (تردد فصلی) ۷- خانم ۶۴ ساله، سواد: دیپلم، متولد و ساکن چالوس ۸- آقای ۵۴ ساله، سواد: کارشناسی ارشد، متولد کلاردشت و ساکن چالوس ۹- خانم ۵۰ ساله، سواد: کارشناسی، متولد سلمانشهر و ساکن تنکابن ۱۰- خانم ۴۰ ساله، سواد: کارشناسی، متولد چالوس و ساکن سلمانشهر ۱۱- خانم ۴۱ ساله، سواد: دیپلم، متولد تنکابن و ساکن سلمانشهر ۱۲- خانم ۴۰ ساله، سواد: کارشناسی، متولد رامسر و ساکن سلمانشهر ۱۳- آقای ۵۷ ساله، سواد: دیپلم، متولد و ساکن چالوس ۱۴- آقای ۴۴ ساله، سواد: کارشناسی، متولد و ساکن سلمانشهر ۱۵- خانم ۵۱ ساله، سواد: دکتری، متولد کجور و ساکن چالوس و نوشهر

۳. البته باید توجه داشته باشید که این جمله در گونه‌های غربی زبان مازندرانی، معنای کاملاً متفاوتی خواهد داشت. معنای این جمله در گونه غربی «به جای صابر بازی کرد» است.

منابع

- آفاگل‌زاده فردوس. *زبان مازندرانی (طبری): توصیف زبان‌شناختی (تحقیقی میدانی - اطلس زبان)*، تهران: دانشگاه تربیت مدرس. ۱۳۹۴.
- ابوالقاسمی محسن. *تاریخ زبان فارسی*، تهران: سمت. ۱۳۹۶.
- احمدی‌گیوی حسن، انوری حسن. *دستور زبان فارسی*، تهران: فاطمی. ۱۳۸۷.
- بشیرنژاد حسن. بررسی تطبیقی تحول تاریخی «را» در فارسی و مازندرانی، *ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، ۱۴۰۰؛ ۱۱ (۲): ۵۱-۶۴.
- ثمره یدالله. تحلیل ساختاری فعل در گویش کلاردشتی رودبارک، *مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران*، ۱۳۶۷؛ ۲۶ (۴-۱): ۱۸۷-۱۶۹.
- چنگیزی احسان، سمیه‌السادات هاشمی کمانگر. حرف اضافه «جا» در گونه بابلی زبان مازندرانی، *زبان و زبان‌شناسی*، ۱۳۹۵؛ ۲۴ (۲۴): ۱۳۹-۱۵۳.
- دبیرمقدم محمد. *زبان‌شناسی نظری*، تهران: سمت. ۱۳۸۶.
- راسخ‌مهند محمد. *فرهنگ توصیفی نحو*، تهران: علمی. ۱۳۹۵.
- رضاپور ابراهیم. قلب نحوی در گویش مازندرانی، *جستارهای زبانی*، ۱۳۹۳؛ ۱۰ (۵): ۹۵-۱۱۵.
- شقایق ویدا. *فرهنگ توصیفی صرف*، تهران: علمی. ۱۳۹۴.

- فرشیدورد خسرو. دستور مفصل/امروز، تهران: سخن. ۱۳۸۴.
- کلباسی ایران. گویش کلاردشت، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ۱۳۷۶.
- گلفام حسن. اصول دستور زبان، تهران: سمت. ۱۳۹۷.
- مدرسی یحیی. درآمدی بر جامعه‌شناسی زبان، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ۱۳۹۷.
- هومند نصرالله. پژوهشی در زبان تبریز، تهران: دانش. ۱۳۶۹.
- Abolhassani Chimeh, Z & Nushi, M. Postpositions in Mazandarani: Evidence for Generalizing, Historical Harmony and Natural Serialization Principle. *The linguistics journal*, 2017; 11, 189– 204.
- Crystal, D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics, Blackwell, 2008.
- Golfam, A. (1999). Linguistic similarities and differences: Universals and typology. *Journal of the Faculty of Literature and Humanities, Tehran University*, 2000; 155, 171-190.
- Garnik S, Asatryan, “DIMLI”, *Encyclopaedia Iranica*, VI/4, 406-411. Encyclopaedia Iranica Foundation. 1993.
- Luraghi, S. *On the Meaning of Prepositions and Cases: The expression of semantic roles in Ancient Greek*. Vol. 67, 2003.
- Haspelmath, M and Tadmor, U. *Loanwords in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Mouton de Gruyter, Berlin. 2009.
- Narrog, H. *Varieties of Instrumental*. In A. Malchukov and A. Spencer, the Oxford Case. Oxford –New York: Oxford University Press. 2009.
- Stolz, T., C. Stroh and A. Urdze. *Varieties of Comitative*. In A. Malchukov and A. Spencer (Eds.), the Oxford Handbook of Case. Oxford-New York: Oxford University Press, 2009.

روش استناد به این مقاله:

محمدابراهیمی جهرمی زینب. موسیوند محسن. بررسی پس‌اضافه «دری» /dæri/ در گونه غربی زبان مازندرانی. زبان فارسی و گویش‌های ایرانی، ۱۴۰۳؛ ۱(۱۷): ۱۴۱-۱۵۷. DOI: 10.22124/plid.2025.28863.1689

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

